

УДК 347.952

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-51-60](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-51-60)

Забзалиук Дмитро Євгенович доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загально-правових дисциплін Інституту права, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Замарстинівська, 9, м. Львів, тел.: (096) 666-75-06, <https://orcid.org/0000-0002-1041-0148>

ЗАХОДИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню систем примусових заходів у сфері виконавчого провадження в різних країнах. Автором стверджується, що на сьогодні тема виконавчого провадження на прикладі закордонних країн є актуальною не тільки для теоретичного вивчення, але й для практичного використання. У статті розглянуто системи, які сприяють розшуку боржників та їх майна в закордонних країнах, а також заходи для запобігання злочинним посяганням. На основі здійсненого порівняльного аналізу зроблено висновки про те, що в закордонних країнах більш структуровані системи виконавчого провадження. Виявлено, що такі системи мають свої власні особливості, які обумовлені політичним ладом, правовою системою, культурними традиціями, менталітетом населення та історичними цінностями кожної країни. Зокрема, розглянуті універсальні примусові заходи, що застосовуються у різних країнах, такі як: вилучення майна боржника, стягнення виконавчого збору тощо.

Автором запропоновано запозичити й імплементувати у вітчизняне законодавство деякі примусові заходи, що успішно використовуються в іноземних країнах, зокрема обмеження на споживання, примусове управління та примусова іпотека. Ці заходи допоможуть підвищити ефективність виконання судових рішень щодо стягнення боргу. З аналізу систем пошуку боржників та їх майна у різних країнах, було виявлено їхні відмінні особливості, переваги та недоліки. Не кожен зарубіжну модель виконавчого провадження можна успішно застосувати в умовах України.

Дослідження показує, що ефективність систем виконавчого провадження залежить від внутрішніх історико-правових аспектів розвитку країни, а також особливостей менталітету та правосвідомості громадян. Враховуючи це, автором наголошено на необхідності глибокого аналізу різних систем, щоб знайти найкращі рішення для удосконалення виконавчого провадження. На підставі цих рекомендацій, українське законодавство зможе

забезпечити більш ефективну систему виконання судових рішень, зокрема про стягнення боргів.

Ключові слова: заходи примусового виконання, примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, державний виконавець, приватний виконавець, виконавчі процесуальні правовідносини, стягувач, боржник, виконавче провадження, процесуальний статус виконавця, суд, звернення стягнення, правочини у виконавчому провадженні, ускладнення у виконавчому провадженні.

Zabzaliuk Dmytro Evgenovich Doctor of Legal Sciences, professor, Head of General legal disciplines Department, Institute of Law, Lviv State University of Internal Affairs, Zamarstinivska St., 9, Lviv, tel.: (096) 666-75-06, <https://orcid.org/0000-0002-1041-0148>.

MEASURES OF DECISIONS ENFORCEMENT IN FOREIGN COUNTRIES

Abstract. The article explores the systems of coercive measures in the field of enforcement proceedings in various countries. The author asserts that the topic of enforcement proceedings, using examples from foreign countries, is relevant not only for theoretical study but also for practical application in law enforcement agencies. The article examines systems that facilitate the search for debtors and their assets in foreign countries, as well as measures to prevent criminal offenses. A comparative analysis allows conclusions to be drawn about more structured systems of enforcement proceedings in foreign countries. It is found that such a system has its own peculiarities, influenced by the political system, legal framework, cultural traditions, societal mindset, and historical values of each country. Specifically, universal coercive measures applied in different countries, such as seizure of movable and immovable property of debtors and the collection of enforcement fees, are discussed.

The authors consider it necessary to take note of certain coercive measures successfully implemented in various countries, including restrictions on consumption, forced administration, and forced mortgages. These measures can contribute to more effective enforcement of court decisions regarding debt recovery. Analyzing the systems for locating debtors and their assets in each country, it is revealed that they have distinct characteristics, advantages, and disadvantages. Not every foreign model of enforcement proceedings can be successfully applied in the context of Ukraine.

The research demonstrates that the effectiveness of enforcement systems depends on the internal historical and legal aspects of a country's development, as

well as the peculiarities of the societal mindset and legal consciousness of its citizens. In light of this, the authors call for in-depth analysis and ensuring cooperation among different systems to find the best solutions for improving enforcement proceedings. Taking these recommendations into account, Ukrainian legislation can establish a more effective system for implementing court decisions and debt recovery.

Keywords: measures of enforcement, enforcement of court and other jurisdictional bodies decisions, state enforcement officer, private enforcement officer, enforcement procedural legal relations, enforcement creditor, debtor, enforcement proceedings, procedural status of the enforcement officer, court, foreclosure, deals in enforcement proceedings, complications in enforcement proceedings.

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження обумовлена важливістю виконавчого провадження як завершального етапу судового процесу. Від того, наскільки швидко, повно та ефективно буде виконано рішення суду, в кінцевому підсумку, залежить законність у суспільстві, рівень довіри до судової системи та закону, а також повнота реалізації законних прав і свобод учасників спору. В Україні виконання судових рішень на сучасному етапі має кілька практичних проблем, перш за все, пов'язаних з неможливістю виконання рішення суду через відсутність у боржника доходів та майна, на яке можна звернути стягнення. В цьому контексті обґрунтованим є розгляд досвіду зарубіжних країн у цій сфері з метою можливого застосування успішних методів примусового стягнення у ході виконавчого провадження.

Ефективність акта юрисдикційного органу проявляється в його виконанні. Виконавче провадження в Україні є одним з найважливіших інститутів права. Воно забезпечує досягнення матеріальної правової цілі юрисдикційної діяльності та демонструє ефективність правового захисту громадян. Одним із важливих питань виконання судових рішень є розшук боржників, їх активів та майна, яке є актуальним не лише в Україні, а й у всіх зарубіжних країнах. Від вирішення цього питання залежить повнота захисту порушених прав і досягнення цілі виконавчого провадження.

В Україні виконавче провадження не є достатньо ефективним. На жаль, недосконалість системи виконавчого провадження призводить до беззахисності та порушення прав постраждалої сторони. Проблеми з неефективністю виконавчого провадження відчувають практично всі пострадянські країни, оскільки успадкували забюрократизовану, корумповану систему. У європейських країнах примусове виконання більш систематизоване та ефективне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти систем примусового виконання судових рішень зарубіжних держав присвячені

наукові праці таких учених, як: А. М. Авторгов, Ю. В. Білоусов, О. Б. Верба, А. В. Гайченко, Ю. Д. Притика, О. І. Угриновська, С. В. Щербак та інші.

Для усвідомлення спрямованості діяльності органів примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів та розробки пропозицій щодо її покращення, слід звернутися до іноземного досвіду, проаналізувати моделі, які існують у різних державах, досягнути еволюцію механізму примусового виконання.

Мета статті - здійснити порівняльне дослідження існуючих примусових заходів стягнення у законодавстві зарубіжних країн, які належать до різних правових сімей, з метою максимально об'єктивно оцінити їх ефективність. Автором проводиться порівняльний аналіз систем примусового виконання рішень юрисдикційних органів таких країн, як США, Німеччина, Фінляндія та Китай.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інституту примусового виконання в США викликає інтерес через те, що рівень його ефективності є надзвичайно високим. На відміну від України, система виконавчого провадження в США має свою специфіку, яка полягає в тому, що рішення федеральних судів підлягають виконанню відповідно до федерального законодавства, а рішення, ухвалені судами штатів, підлягають виконанню згідно з законодавством штатів. При цьому, рішення, ухвалені федеральними судами, можуть бути передані для виконання на території усієї країни, тоді як рішення штатів можуть бути передані для виконання в інший штат лише у випадку, якщо це рішення визнається судом, що ухвалив це рішення. Тобто, специфіка виконання судового рішення значною мірою залежить від того, яким судом це рішення було ухвалено [1].

Черговою особливістю американської моделі виконання судових рішень є широке коло суб'єктів, які здійснюють функції з виконання боргів. Так, окрім основного державного органу з виконання судових рішень – Федеральної служби маршалів США (далі – СМ США), функції з виконання судових рішень також здійснюють шерифи, їх заступники, приватні колекторські агентства тощо. Очевидно, що повноваження суб'єктів виконання судових рішень, а також застосовувані ними заходи примусового виконання, відрізняються, залежно від правового статусу самого суб'єкта виконавчого провадження. Згідно зі загальним правилом, боржник зобов'язаний виконати рішення суду протягом 30 днів. Якщо боржник не виконує рішення суду добровільно у визначені терміни, виконавець може самостійно встановити майно боржника, на яке може бути звернене виконання [2]. В Україні цей обов'язок покладається на органи державної виконавчої служби та приватних виконавців [3]. Крім того, як зауважують дослідники, в окремих штатах можуть бути застосовані такі заходи примусового виконання, як: позбавлення

права керування транспортним засобом; блокування кредитної картки боржника; позбавлення його права на зайняття діяльністю, яка підлягає ліцензуванню. Як крайній захід примусового виконання застосовується ув'язнення боржника. Цей захід застосовується у випадку, якщо боржник ухиляється від явки до суду або відмовляється розкрити інформацію про наявне у нього майно, на яке може бути звернене виконання. При цьому конкретний термін ув'язнення для боржника не встановлюється, він буде звільнений з ув'язнення одразу ж після надання необхідної інформації. Ув'язнення може бути застосоване до боржника і у випадку, якщо він ухиляється від сплати аліментів на утримання дитини, при цьому він має матеріальну можливість їх сплачувати [4].

Федеральна служба маршалів взаємодіє з поліцією, Федеральним бюро розслідувань (ФБР) та іншими правоохоронними органами. Служба маршалів має повноваження не лише стягувати борги та здійснювати розшук боржників, але й проводити розслідування та оперативно-розшукові заходи. У системі англо-американського права, служба маршалів діє від імені народу, у в Україні рішення виконуються від імені держави. В США безпосереднім розшуком боржників та їх майна займається Спеціальний орган. Виконавча система розбудована шляхом координації органів і служб, тож на першому етапі цей спеціальний орган займається розслідуванням та розшуком майна боржника, якщо боржник його приховує. Після встановлення місцезнаходження майна боржника, служба прокурора США розпочинає виконавче провадження щодо стягнення заборгованості. У разі умисного приховування майна боржником або подання неправдивої інформації проти нього може бути порушено кримінальну справу. Також виконавець має право самостійно займатися розшуком майна боржника та залучити адвоката. Проте, в США відсутня єдина система нормативного регулювання цього процесу через розподіл на штати, що ускладнює систему примусового виконання та часто призводить до того, що судові рішення, ухвалені в одному штаті, не є чинним для іншого штату. Тим не менше, чіткий розподіл обов'язків у виконавчій системі США дозволяє досягати результатів у розшуку боржників та їх майна.

Тобто, у США більшу частину роботи з виконання судового рішення виконують приватні особи. Стягувач наймає адвоката, який вживає заходів до розшуку майна боржника. Рішення про накладення арешту на те чи інше майно приймає, передусім, стягувач. Він викладає відповідні вказівки на офіційному бланку встановленої форми, де визначає майно, на яке може бути звернено стягнення, та передає ці вказівки співробітнику Маршалської служби. Співробітник Маршалської служби діє тільки відповідно до отриманих вказівок, оскільки, в першу чергу, право здійснювати розшук майна реалізує стягувач. Якщо стягувач або його адвокат у вказівках співробітнику

Маршалської служби наведуть неточний опис майна, на яке має бути накладений арешт, то вони можуть бути притягнуті до відповідальності за неповагу до суду.

Отже, система заходів примусового виконання в США суттєво відрізняється від української. Здається, що такі заходи, як позбавлення права керування транспортним засобом (не тільки щодо рішень про стягнення аліментів), позбавлення права займатися ліцензованою діяльністю, а також ув'язнення, в окремих випадках, можуть бути прийняті українським законодавцем для підвищення ефективності виконання судових рішень [4].

Німеччина, як федеративна держава, поділена на землі, у кожній з яких існують свої правові акти, тому в державі відсутній єдиний закон про виконавче провадження. Примусове виконання судових рішень здійснюють реєстратори суду, які мають статус посадових осіб. Безпосередній розшук боржників та їх майна здійснюють поліцейські органи, а реєстратори виконують рішення суду, які набрали законної сили. Для виконання розпорядження суду щодо забезпечення позову орган примусового виконання може затримати особу, накласти арешт на майно або безпосередньо здійснити дії, які мав вчинити боржник. Систему виконавчого провадження в Німеччині можна розділити на дві стадії: перша – розшук боржника та його майна поліцією, другий – судові претензії та виконання рішень реєстраторами суду [5].

На відміну від вітчизняного виконавчого провадження, виконання рішення в Німеччині вважається завершеним у той момент, коли вимога виконавця задовольняється повністю. В Україні виконавче провадження часто завершується через неможливість виконати судові рішення за відсутності у боржника майна, на яке можна звернути стягнення (ст. 37 "Про виконавче провадження") [3].

Система примусових заходів виконання судового рішення різниться, залежно від того, який характер стягнення – майнове чи немайнове.

Для виконання грошових вимог німецьке законодавство передбачає три способи виконання – примусовий продаж, примусове управління та примусову заставу. Якщо перший спосіб – примусовий продаж – передбачений також українським законодавством (реалізація майна на електронних торгах), то два інших способи не були прийняті українським законодавством.

Суть примусового управління полягає в тому, щоб задовольнити вимоги не шляхом продажу майна, а шляхом звернення стягнення на доходи, отримані від використання цього майна.

Примусова за застава полягає в тому, що у стягувача виникає право застави щодо земельної ділянки чи іншого майна, що належить боржнику.

Для виконання інших вимог у виконавчому провадженні Німеччини застосовуються такі примусові заходи щодо боржника: заміна виконання, стягнення виконавчого збору з субсидіарним утриманням під вартою, прямий примус тощо.

Тобто, у виконавчому провадженні Німеччини можна виокремити такі примусові заходи: стягнення на рухоме майно; стягнення на нерухоме майно; стягнення на майнові права.

Цікавим є такий примусовий захід, як виконання за рахунок права вимоги та майнових прав боржника. Цей захід передбачає, що певні права боржника – наприклад, право на отримання заробітної плати, спадщини та інших – переходять до стягувача.

Нормативне регулювання примусового виконання у Німеччині опосередковано ідеєю забезпечення мотивації боржника до самостійного погашення наявної заборгованості, щоб максимально скоротити необхідність використання витратного механізму примусового стягнення боргу. Судовий виконавець має сприяти добровільному та швидкому виконанню. Так, наприклад, якщо боржник доведе ймовірність оплати боргу в короткий термін (у межах 6 місяців) частинами, то він виконує рішення частинами, якщо проти цього не заперечує кредитор. Судовий виконавець вправі також за клопотанням боржника відкласти реалізацію арештованого майна на 1 рік, якщо боржник зобов'язується виплатити борг протягом зазначеного строку. У Німеччині ефективно реалізуються у межах примусового виконання інститути, які можуть бути корисні вітчизняним правозастосовникам – запевнення, що замінює присягу, та взяття під варту. Запевнення, яке замінює присягу, є публічним повідомленням судовому виконавцю боржником про наявне в нього майно та майнові права.

Заходи примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів Німеччини представляють значний інтерес і, на нашу думку, можуть бути прийняті українським законодавцем.

Китай є прогресивною країною, яка володіє не лише новаторськими технологіями, але й чіткими юридичними нормами і їх втіленням у життя. Здатність систематизувати процес відрізняє китайців від більшості інших народів, тому їх система виконавчого провадження відзначається високими показниками ефективності. Ще в давнину китайці уклали угоди про кредитування з обов'язковою присутністю поручителя, стягувалися проценти з позиченої суми, які не повинні були перевищувати її розмір. Застава у вигляді майна була поширеною практикою в Китаї, і якщо сім'я не могла погасити борг, залучене як застава майно конфісковувалося. При цьому вилучати майно міг лише уповноважений суддею чиновник. Така система захищала простих громадян від потрапляння у фінансову пастку. На

сьогоднішній день виконавча система в Китаї систематизована і має кілька етапів. У державі порядок і закон займають головне місце, тому виконавці діють обережно, щоб не порушити межу закону. Варто відзначити, що Верховний суд КНР виступає органом примусового виконання в Китаї і найчастіше стає на бік кредитора, накладаючи арешт на майно боржника. Рахунки боржника також можуть бути арештовані, у разі неможливості сплатити заборгованість суд може визнати боржника банкрутом, в такому разі його майно реалізується на електронних аукціонах. Банкрутство в Китаї не є поширеним явищем, по-перше, відсутній закон про банкрутство, кожне рішення приймається індивідуально, але суд рідко пристає на бік боржника. Приховати майно та рахунки в Китаї від служби примусового виконання не вдається майже нікому, система побудована так, що про кожного громадянина є достатня кількість інформації в базах правоохоронних служб. Так борги та прострочені платежі знижують рейтинг китайця, обмежуючи його можливості. Різниця у менталітетах відіграє велику роль, китайці намагаються дотримуватися вимог закону. Пошук боржників здійснюється шляхом розміщення їхніх портретів-орієнтирів у місті, що, по-перше, б'є по самолюбству китайця, а, по-друге, сприяє швидкому знаходженню та притягненню громадянина до відповідальності. Таким чином, система примусового виконання в Китаї ґрунтується, передусім, на моральних поглядах і високій правовій свідомості громадян та соціальних заходах контролю в державі.

Китайське законодавство передбачає розгорнуту систему примусового виконання судових рішень. Слід зазначити основні заходи цієї системи. По-перше, обов'язок боржника задекларувати своє майно на момент прийняття судового рішення. У разі відмови боржника задекларувати своє майно, до нього можуть бути застосовані штраф або арешт. Причому, як штраф, так і арешт можуть застосовуватися як щодо самого боржника, так і щодо його законних представників. Далі, суд має право самостійно встановлювати майнове становище боржника шляхом відповідних запитів; за потреби, суд може арештовувати, оцінювати та продавати майно боржника для виконання судового рішення. Право суду поширюється на будь-яке майно боржника, як рухоме, так і нерухоме. У випадках, коли прийняте рішення про передачу кредиторю майна боржника або прав на це майно, суд також сприяє передачі майна або права на нього. При стягненні грошових коштів від боржника як роботодавці, так і банківські установи зобов'язані сприяти виконавцям. Цей спосіб стягнення також використовується в українському законодавстві, і аналогічні обов'язки роботодавця та банківських установ щодо виконання рішень передбачено.

Встановлення вдвічі більших відсотків за несвоєчасну сплату боргу згідно з виконавчим документом також сприяє максимально ефективному

виконанню рішення. Для боржника економічно вигідніше своєчасно виконати судове рішення, ніж платити вдвічі більші відсотки. Обмеження боржника на виїзд аналогічне примусовому заходу в українському законодавстві.

Цікавим є також такий примусовий захід, як обмеження високого рівня споживання. Суть цього заходу полягає в тому, що суд обмежує споживання понад необхідне для існування боржника або ведення ним бізнесу. Зокрема, це може бути обмеженням на подорожі літаком, якщо є можливість дістатися до місця за допомогою більш економічного транспорту, придбання квитка на швидкісний потяг, придбання нерухомості тощо. Ці права можуть бути обмежені судом, якщо боржник не виконує його рішення про стягнення боргу. Цей захід можна імплементувати в українське законодавство. На практиці не є рідкістю випадки, коли рішення суду щодо стягнення різних видів заборгованості – завдання шкоди життю і здоров'ю, оплата комунальних послуг, кредити та інше – не виконують громадяни, які подорожують бізнес-класом, навчають дітей у дорогих навчальних закладах тощо. Здається, що обмеження у надмірному споживанні боржника сприятиме найшвидшому погашенню його боргу. Найсерйознішим примусовим заходом є притягнення боржника до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення. Цей захід застосовується у випадках, коли боржник має можливість виконати судове рішення, але відмовляється це зробити. Термін позбавлення волі в цьому випадку може складати до трьох років [6].

Висновки. На підставі проведеного дослідження підсумовуємо, що системи примусових заходів у виконавчому провадженні різних країн мають свої особливості. Ці особливості систем примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, а також заходів примусового виконання обумовлені державним устроєм, правовою системою, культурними традиціями, менталітетом населення, історичними цінностями, рівнем правової свідомості і т.д. Водночас, серед розглянутих примусових заходів виокремимо універсальні, загальноприйнятні для всіх країн примусові заходи – звернення стягнення на рухоме та нерухоме майно боржника, стягнення виконавчого збору тощо.

Виконавче провадження в різних країнах (на прикладі розглянутих) характеризується доволі докладною регламентацією вчинених виконавчих дій, що загалом виправдано в силу процедурної складової зазначеного законодавства. Цим забезпечується єдність підходів та правового регламенту, зниження можливості появи колізій та протиріч між, власне, виконавчим та іншим законодавством.

Видається, що для найбільш ефективного виконання судових рішень щодо стягнення боргів українському законодавцеві варто запозичити і запровадити примусові заходи стягнення, що існують у різних країнах, такі як:

обмеження надмірного споживання, примусове управління та примусова іпотека. Розшук боржників та їх майна в кожній країні відбувається по-різному. Не кожену модель зарубіжного виконавчого провадження можна застосувати в українських реаліях, зокрема через належність України до системи континентального права. На підставі проведеного аналізу різних систем примусового виконання рішень юрисдикційних органів можна зробити висновок, що запровадження інституту приватних виконавців, які виправдали очікування, як у зарубіжних державах, так і в Україні, є запорукою підвищення відсотка реального поновлення прав осіб на стадії виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, це ж стосується й позитивного досвіду іноземних держав стосовно заходів примусового виконання.

Література:

1. U. S. Marshals Service: Service of Process. URL: <https://www.usmarshals.gov/process/>.
2. U. S. Marshals Service. URL: <http://www.usmarshals.gov>.
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
4. Sheriffs in the United States // Wikipedia. URL: https://www.wikiwand.com/en/Sheriffs_in_the_United_States.
5. Судовий виконавець у ФРН. Приватні виконавці. URL: <https://pv.net.ua/?p=238>.
6. Годун Ду, Мен Ю. Заходи примусового виконання судового рішення відносно боржника в Китаї. URL: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/14-compulsory-execution-measures-against-a-judgment-debtor-in-china>.

References:

1. U. S. Marshals Service: Service of Process. *usmarshals.gov* Retrieved from <https://www.usmarshals.gov/process/> [in English].
2. U. S. Marshals Service. *usmarshals.gov* Retrieved from <http://www.usmarshals.gov> [in English].
3. Pro vykonavche provadzhennya: Zakon Ukrayiny [The Law of Ukraine “On enforcement proceedings”] 02.06.2016. № 1404-VIII. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>. [in Ukrainian].
4. Sheriffs in the United States // Wikipedia. *wikiwand.com* Retrieved from https://www.wikiwand.com/en/Sheriffs_in_the_United_States [in English].
5. Sudovyi vykonavets u FRN [Enforcement officer in FRG] *pv.net.ua* Retrieved from <https://pv.net.ua/?p=238> [in Ukrainian].
6. Zahody prymusovoho vykonannia sudovoho rishennia vidnosno borzhnyka v Kytaii [Compulsory Execution Measures against A Judgment Debtor in China]. *chinajusticeobserver.com* Retrieved from <https://www.chinajusticeobserver.com/a/14-compulsory-execution-measures-against-a-judgment-debtor-in-china> [in English].